

TALABALARNING KASBIY KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISHNING PSIXOLOGIK OMILLARI

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7847364>

Ibragimov Azimbek

Pedagogika-psixologiya yo'nalishi 2 kurs magistri

Chirchiq davlat pedagogika universiteti

Annotatsiya: *Respublikamizdagi oliy ta'lim muassasalari bakalavriyat yo'nalishida tahsil olayotgan bo'lajak o'qituvchilarining innovasion yondashuv asosida kasbiy kompetentliklarini rivojlantirishning asosiy yo'nalishlarini aniqlash katta ahamiyatga ega.*

Kalit so'zlar: *kasbiy kompetentlik, talaba, bilim, pedagogika, ta'lim sifati.*

Аннотация: *Большое значение имеет определение основных направлений развития профессиональных компетенций будущих преподавателей вузов нашей республики, обучающихся по программе бакалавриата на основе инновационного подхода.*

Abstract: *Of great importance is the determination of the main directions for the development of professional competencies of future university teachers of our republic who study under the bachelor's program based on an innovative approach.*

Bo'lajak o'qituvchisining kasbiy kompetentligini innovasion yondashuv asosida rivojlantirish to'g'risidagi yuqoridagi fikrlarni tahlil qilish quyidagi asosiy xususiyatlarni aniqlashga imkon beradi:

- birinchidan, kasbiy kompetensiya o'qituvchilarning innovasion va o'quv faoliyati bo'lib, pedagogik faoliyat sifatining ko'rsatkichidir;
- ikkinchidan, kasbiy kompetensiyani rivojlantirish nafaqat yakuniy, balki o'qituvchilar va talabalarining o'quv jarayonida innovasion yondashuv asosida o'zgarishi jarayonidir;
- uchinchidan, kasbiy kompetensiyaning rivojlanishi o'qituvchining tafakkurini shakllantirish jarayoniga ta'sir qiladi.

ga innovasion yondashuv elementlarini tanlash va amalga oshirishda talabalarining o'quv faoliyati hisobga olinishi kerak. Oddiy qoida shundan iboratki, nazariy darsning dastlabki 20 daqiqasida talabalar yangi bilimlarni egallaydilar, so'ngra noan'anaviy usullardan foydalanish orqali olingan bilimlar mustahkamlanishi kerak.

ning ikki asosiy shakli, ya'ni hamkorlikda va individual tarzda kasbiy-kasbiy faoliyatni tashkil etuvchilari aniqlandi.

a) Hamkorlikda kasbiy-kasbiy faoliyat yurita olish kompetentligini tashkil etuvchilari.

- qo'shma kasbiy va uslubiy faoliyat: kasbiy va uslubiy faoliyatning ushbu turi o'qituvchi va talabaning bevosita o'zaro ta'siri bilan tashkil etiladi, o'qituvchi talabalarga mustaqil uslubiy faoliyatni amalga oshirishda amaliy yordam beradi, ma'lum ko'rsatmalar, maslahatlar beradi, shu asosda talabalarning kasbiy kompetensiyasini rivojlantiradi;

- o'qituvchi: kasbiy, uslubiy va pedagogik faoliyati davomida talabalar tomonidan mustaqil o'zlashtirish uchun qo'shimcha o'quv materiallari va ularning mazmuni bo'yicha mustaqil ishlar va vazifalar tayyorlaydi va ularni bajarish uchun talabalarga tegishli uslubiy ko'rsatmalar beradi;

- talaba: o'qituvchi ko'rsatmalari asosida mustaqil kasbiy faoliyat bilan shug'ullanadi. Amaliy ish usullari, vositalari va shakllarini o'qituvchi bilan kelishgan holda tanlaydi, amaliy ish va ijodiy vazifalarni bajaradi;

- usullar, shakllar, vositalar: o'qituvchi tomonidan tavsiya etilgan mustaqil ish usullari, vositalari va shakllaridan foydalanish asosida talabalar texnologik jarayonlar va texnik ob'yektlarga oid topshiriqlarni mustaqil tanlaydilar va ijodiy bajaradilar;

- o'qituvchi nazorati: o'qituvchi talaba tomonidan bajarilgan harakatlarni tahlil qiladi. Talaba kasbiy-uslubiy ishlar jarayonida yo'l qo'yilgan xatolarni aniqlaydi, amaliy ish metodlarini namoyish yetadi.

- tuzatish: o'qituvchi tomonidan aniqlangan xatolar bartaraf etiladi va amaliy ishning eng yaxshi usullari ko'rsatiladi;

- natija: bitiruvchilar ko'rsatmalar asosida mustaqil ishlay oladigan, ijodiy fikrlaydigan, jarayon va ishlanmalarni samarali amalga oshiradigan malakali mutaxassislar bo'ladi.

b) Individual tarzda kasbiy-kasbiy faoliyat yurita olish kompetentligini tashkil etuvchilari:

- individuallik: talaba kasbiy va kasbiy kompetentlikni shakllantirishda olingan bilim, ko'nikma va malakalardan foydalangan holda individual oladi;

- talaba: olingan vakolatlar asosida mustaqil ijodiy faoliyat bilan shug'ullanadi. Kasbiy va uslubiy faoliyatni amaliy faoliyatiga mos ravishda amalga oshirishi, shakl, usul, vositalarni tanlashi;

- motivlar: talaba o'z xohish-istaklari, ma'naviy ehtiyojlari va qiziqishlaridan kelib chiqqan holda kasbiy-uslubiy faoliyatni amalga oshira oladi. Iqtisodiy jarayonlar va iqtisodiy ob'yektlarni imkoniyatlaridan kelib chiqib tanlaydi va tegishli masalalar yechimini topadi;

- o'z-o'zini nazorat qilish: talaba o'quv jarayoni bilan bog'liq kasbiy va uslubiy faoliyatni amalga oshirish qobiliyatiga tanqidiy munosabatda bo'lib, xatolardan xulosa chiqaradi. Mustaqil faoliyat samaradorligini oshirish uchun maqbul usullardan foydalanadi;

- ijodkorlik: talaba o'z xulosalari asosida kasbiy va uslubiy faoliyatni amalga oshirishda sezilarli o'zgarishlarni amalga oshiradi;

- natija: talaba o'zining intellektual qobiliyati va uslubiy qobiliyatiga muvofiq kasbiy va uslubiy faoliyatni amalga oshirishga qodir, ijodiy fikrlashga ega, jarayonlar va pozitsiyalarni mustaqil tanlaydi, mustaqil ijodiy ish olib boradi.

ga innovasion yondashuv va interfaol metodlar avvalo pedagog ongida qaysidir bir yo'nalishdagi faoliyatning umumlashgan loyihasi tarzida namoyon bo'ladi. Har bir yondashuv alohida fan, ishlab chiqarish texnologiyasining rivojlanishi bilan o'zgarib boradi. Hozirgi paytda metodlar o'zgarishining haqqoniy zamini ishlab chiqarish jarayonlaridagi ko'pgina kasbdagi ishchilar mehnatining mazmuni va xarakterining kompleks mexanizatsiyalash va avtomatlashtirish sur'atining oshishi bilan bog'liq.

Shu munosabat bilan o'quv jarayonini jadallashtirish (talabalar ning murakkablashgan mazmunini egallay olmaydilar), ko'nikmalarni maqsadga yo'nalgan holda shakllantirish, faollik, tashabbus ko'rsatish imkonini beruvchi yondashuv va kasbiy usullarni qo'llash zarurati yuzaga keladi.

metodlarini tanlash turli sharoitlarga bog'liq. Bu -tarbiya masalalari, talabalar tomonidan o'zlashtirilgan o'quv materialining mazmuni, ularning yoshi va xususiyatlari hamda moddiy-texnik bazasi bilan izohlanadi. da turli metodlardan foydalanish zarur, lekin ularning maqsadga yo'nalganligini hisobga olish kerak. Hech qanday metod asosiy va universal bo'lishi mumkin emas. Shu bilan birga amaliyotda yetarli sinovdan o'tmagan metodlarni qo'llash o'rinsizdir.

metodlarini tanlashda quyidagi holatlarni hisobga olish maqsadga muvofiqdir:

- ish joyida yuqori lik, yuqori mahsuldorlikka ega bo'lgan kelajakdagi mutaxassislarning mahorati va madaniyatini o'zlashtirish;

- ularga ishga ijobiy va ijodiy munosabatni rivojlantirishga yordam berishi kerak;

- jarayoni talabalarning unumli mehnatiga asoslanishi kerak;

- tanlangan usullarning vazifasi talabalarning faolligini, aqliy va ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish, ularga ilg'or ishlab chiqarish fazilatlarini singdirishdir;

- o'qitish usullari shunchalik xilma-xil bo'lishi kerakki, ular birlashtirilganda talabalarni texnologik jarayonni rejalashtirishga, ishlarini nazorat qilishga o'rgatish mumkin;

- ishlab chiqarish metodlarining operasion-kompleks tizimiga mos bo'lishi va talabalar tomonidan alohida usul hamda operasiyalarni muvaffaqiyatli o'zlashtirish, ushbu usullar va operasiyalar keng qamrovli ishda birlashtirilishini ta'minlash ham muhimdir;

- metodlar talabalarning ma'lum bir kasbga xos bo'lgan barcha ishlarni mustaqil va samarali bajarish qobiliyatlari va ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi;

- myetodlar ishlab chiqarish i bilan ishlab chiqarishning ilmiy asoslarini o'rganish o'rtasidagi hayotiy aloqani doimo amalga oshirishi; o'quv jarayonida ishlab chiqarish i va didaktikaning umumiy tamoyillarini amalga oshirishi kerak.

"rezonansi" innovasion yondashuvi o'qituvchi va talabalarning o'zaro munosabatlari, o'qitish va o'rganishga qaratilgan aniq harakatlar, harakatlar va usullar to'plami sifatida amaliyotga joriy etildi. Mavjud tarbiyaviy vaziyatga qarab o'qituvchi

doimo ijobiy o'zgarishlarni izlaydi va zarur vaqtda har bir talaba yoki talaba uchun alohida-alohida kuch jihatidan zaif lekin, rezonans xarakterli "to'lqinli, aks ta'sirli" pedagogik ta'sir ko'rsatadi. Buning uchun esa talabaning pedagogik jarayondagi harakatining yo'nalishi va darajasini pedagogik anglab yetishi lozim. Rezonans ta'sir bilan o'qituvchi o'z talabasiga vaqti-vaqti bilan "turtki" berib, beqaror holatdan barqaror va aktiv holatga o'tishi uchun unga yordam beradi.

Mazkur yondashuv o'quv jarayoniga yangi innovasion yondashuv bo'lib, uning samaradorligi nazariy, amaliy mustaqil ning uzluksizligini ta'minlaydigan o'qitish usullari to'plamini tegishli qo'llash orqali ta'minlanadi. Ya'ni bakalavr yo'nalishlarining amaliy mashg'ulotlarni olib borishda qo'llanildi. Kasbiyani joriy etishda jadvalning (I Qator) gorizontalkatakklarga kasbiy kompetentlik fanining kalendar mavzuli rejasidagi mavzular ro'yxati ketma-ketlikda yoziladi. Vertikal katakchalar (I Qator)igaga esa interaktiv metodlar nomi yoziladi. O'qituvchi o'quv jarayonini rejalashtirayotganda mavzuga mos keluvchi metodni tanlab, mavzu va metod kesishgan katakchaga "+" belgisini qo'yadi va shu belgilangan metodlardan foydalangan holda darsni tashkil etadi (2.1.1-jadval).

Tanlangan metodlar maqsadini yoritishga xizmat qiladi, u yordamida mazmunini o'zlashtirish yo'llari ifoda etiladi, o'qituvchi va talabalarning o'zaro harakati, xususiyati aks ettiriladi.

"rezonansi" bir tomondan, maqsadiga erishish vositasi sifatida namoyon bo'lsa, boshqa tomondan boshqariluvchan o'qish faoliyatini amalga oshirish sharti xisoblanadi.

"metodlarini tasnifi ularning ma'lum belgilari bo'yicha tartibini ifodalovchi tizimdir. Hozirgi vaqtda o'nlab metodlari ma'lum", - ekanligini ta'kidlagan holda I.P.Podlaskiy fikrini quyidagicha davom ettiradi, -"Biroq bugungi kunda yetakchi sanaluvchi didaktik g'oya yagona va o'zgarmas metodlar majmuini yaratishga intilish samarasiz ekanligini tushunishga yordam beradi. O'qitish - favqulodda harakatchan, dialektik jarayon. Metodlar tizimi ham bu harakatlanishni aks ettiradigan darajada jo'shqin bo'lishi, metodlarni qo'llash amaliyotidagi doimiy o'zgarishlarni hisobga olishi kerak".

ning tashkiliy shakli - belgilangan tartibda sodir bo'ladigan, beruvchi va tinglovchining maxsus tashkil qilingan faoliyatining tashqi ifodasidir.

jarayoni ishtirokchilari (o'qituvchi va tahsil oluvchilar)ning ma'lum belgilangan tartibda amalga oshiriladigan hamkorlikdagi faoliyatining tashqi ko'rinishi kasbiy ning tashkiliy shaklini anglatadi.

Bizga ma'lumki, guruhiy va yakka tartibda o'qitish shakli tarixan tarkib topgan va rivojlanmoqda. Har bir o'qituvchi dars jarayonida ushbu shakllarni qo'shib olib borishi zarur.

Yakka tartibda o'qitish shaklida o'qitish har bir oluvchining o'quv materialini o'zlashtirishda shaxsiy sur'atiga, ish tajribasiga va qobiliyatiga qarab alohida o'qitishni tushuniladi.

Juftlikda ishlash – o'qituvchi o'quv guruhi tinglovchilarining xususiyatlarini hisobga olgan holda, juftliklarni shakllantiradi va ularga topshiriqlar beradi, tahsil oluvchilar topshiriqlar yechimini yechishgandan so'ng esa taqdimot o'tkaziladi. Taqdimot jarayonida bahs-munozaralari yuritiladi. Ushbu tashkiliy shakldan amaliy mashg'ulotlarda foydalanish mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitusiyasi. -T.: «O'zbekiston», 1992.-46 b.
2. Mirziyoyev Sh.M. Buyuk kelajagimizni mard va olijanob xaqimiz bilan birga quramiz. – T.: O'zbekiston, 2017. – 488 b.
3. Mirziyoyev Sh.M. Qonun ustuvorligi va inson manfaatlarini ta'minlash – yurt taraqqiyoti va xalq farovonligining garovi. – T.: O'zbekiston, 2017. – 48 b.
4. Mirziyoyev Sh.M. Tanqidiy tahlil, qathiy tartib-intizom va shaxsiy javobgarlik – har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo'lishi kerak. – T.: O'zbekiston, 2017. – 104 b.
5. Mirziyoyev Sh.M. Erkin va farovon, demokratik O'zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz. – T.: O'zbekiston, 2016. – 56 b.
6. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Qarori “Oliy mahlumotli mutaxassislar tayyorlash sifatini oshirishda iqtisodiyot sohalari va tarmoqlarining ishtirokini yanada kengaytirish chora-tadbirlari to'g'risida” 27.07.2017 y., PQ-3151, O'zbekiston Respublikasi Qonun hujjatlari to'plami, 2017 y., 30-son, 729-modda.
7. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Qarori “Oliy tizimini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida” 20.04.2017 y., PQ-2909, O'zbekiston Respublikasi Qonun hujjatlari to'plami, 2017 y., 18-son, 313-modda, 19-son, 335-modda, 24-son, 490-modda.
8. Ташпулатова, Д. М. (2023). Халқаро таълим дастурлари асосида интеграцион ўқитиш механизмлари. *Образование наука и инновационные идеи в мире*, 18(3), 53-63.
9. Muqimovna, T. D. (2022). Mehnatning barkamol avlod tarbiyasidagi orni. *Scientific Impulse*, 1(4), 1811-1812.
10. Tashpulatova, D. M., Salomova, M. K. (2023). Integration of primary education disciplines learning problem. International scientific-online conference INNOVATION IN THE MODERN EDUCATION SYSTEM, 16(1), 140-144.
11. Tashpulatova, D. M. (2022). Boshlang'ich ta'limning tashkiliy hujjatlari. *Academic research in educational sciences*, 3(9), 342-347.
12. Ташпулатова, Д. М. (2021). Бошланғич синф ўқувчиларини таълимнинг кейинги босқичларига тайёрлаш. МУҒАЛЛИМ, 6(12), 78-80.
13. Tashpulatova, D. M. (2021). Primary School Teachers Professiogram. *The American Journal of Social Science and Education Innovations*, 3(05), 11-15.

14. Жабборова, О. М., & Ташпулатова, Д. М. (2021). Бошланғич таълим методикаси. *Экономика и социум*, (10 (89)), 1358-1360.
15. Ташпулатова, Д. М. (2021). ЎҚИТИШНИНГ КРЕДИТ-МОДУЛЬ ТИЗИМИ АСОСИДА ОЛИЙ БОШЛАНҒИЧ ТАЪЛИМНИ ТАШКИЛ ЭТИШ. *Экономика и социум*, (11-2 (90)), 1056-1060.
16. Жабборова, О. М. (2021). Ташпулатова Дилором Мукимовна, Бошлаетич синф уқитувчиларига куйиладиган талаблар. *Academic research in educational sciences*, (3), 575-582.
17. Ташпулатова, Д. М. (2021). Бошланғич синфларда жисмоний тарбия машғулотларини кластер усулида ташкил этиш. *Academic research in educational sciences*, 2(6), 33-36.